

Gerard van Westerloo

De pater en het meisje

2010

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Hij is nu vijfentachtig jaar en hij heeft, zoals bij die leeftijd past, problemen met zijn prostaat. Daar is in gesneden, maar het wildgegroeide bindweefsel blijft hem hinderen.

Zo heel nu en dan nog draagt hij een mis op of neemt hij een biecht af, want priester is hij zijn leven lang gebleven. Dat was hij bij wijze van spreken al toen hij twaalf was en in Hulst naar het seminarie ging waar de priesters opgeleid worden. En dat is hij, ondanks diverse aanvechtingen om ermee te stoppen, zijn hele leven gebleven.

Nu woont hij in Duitsland, vlak over de grens achter Venlo. Samen met Beate, zijn huishoudster, met wie hij naar eigen zeggen wel het middag- en avondmaal, maar niet het bed deelt. Ze woont al langer dan veertig jaar met hem samen.

Zelf vindt hij dat zijn leven niet de moeite van een beschrijving waard is. Wat heeft hij helemaal gedaan? In een paar dorpen in Duitsland gepastoord, hier een nieuwe kerk gebouwd, daar een oude gerestaureerd. En ook nog een jaar of vijftien in Frankrijk de mis gelezen. In het badplaatsje Saint-Cyr-sur-Mer, waar het zomers druk is met vakantievierders, maar waar je in de winter weinig te doen hebt.

Dus waarom een boek over hem?

Als zijn jeugddroom uitgekomen was, ja, dan misschien. Dan was hij naar de missie in Oceanië gegaan en dan had hij een hoop heidenen kunnen bekeren. Maar nu dat niet doorgegaan is? En nu de orde van de paters Maristen, een in 1816 te Lyon opgerichte groep missiepaters met specialiteit Stille Zuidzee, waar hij oorspronkelijk toe behoorde, in hem meer een duffe leraar zag voor hun eigen priesteropleiding of voor een van hun middelbare scholen dan een vurige godsdienstverbreider aan de andere kant van de oceaan? Als je zoals hij de gelofte van gehoorzaamheid afgelegd had, kreeg je daar geen eigen keuze in.

Pater Marist is hij niet meer.

Toen hij in Duitsland pastoor werd is hij uit zijn orde getreden en als kerkelijk priester, in roomse termen wereldheer, verder door het leven gegaan. En nu hij oud geworden is en last heeft van zijn

prostaat, nu leidt hij een rustig leven in een houten huis met tuin. Je zou zweren dat het huis plank voor plank uit Noorwegen of uit Finland verscheept is.

Wat valt er over dat leven te vertellen? Niet veel, denkt hij.

Toch heb ik hem in dat houten huis vele malen opgezocht. Als het warm was gingen we in de tuin aan een tafel zitten en als het koud was bleven we binnen. Om half een zette Beate een lunch op tafel waar zware Duitse soepen en warme worstenbroodjes een vast onderdeel van uitmaakten. Daarna gingen we weer naar buiten of bleven we binnen in de woonkamer om verder te praten. Of Beate op afstand iets kon horen van wat we bespraken is me nooit duidelijk geworden. Ik vermoed het wel.

Ik weet niet zeker of ik het hem ooit met zoveel woorden gezegd heb. We hebben het er vaak over gehad, dat wel. Als het erop aankwam was ik in één vraag geïnteresseerd.

Beste pater. Pater Frits. Wat heeft u indertijd met mijn zusje gedaan?

Mijn zus.

Ze is nu een vrouw van tegen de zeventig. Een makkelijk leven heeft ze niet gehad. Na haar ervaringen met pater Frits – toen het begon was zij dertien jaar en hij tweeëndertig – trouwde ze, zegt

ze zelf, met de verkeerde man. Van hem kreeg ze drie kinderen, alle drie jongens. Na haar scheiding heeft ze die in haar eentje grootgebracht. Van een andere man heeft ze na dat huwelijk niet meer willen weten.

Ze werd in 1941 geboren als het tweede kind in een gezin van vier. Ik volgde in 1943 na haar, als derde. Ook de twee andere kinderen waren jongens, de een ouder, de ander jonger dan wij. Ze zouden in hun latere leven directeur van de NOS (de oudste), directeur van SBS en RTL (de jongste) of redacteur van *Vrij Nederland* en hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer* worden (ik).

Door vader werden de jongens sterk gestimuleerd om iets van hun leven te maken. Bescheidenheid was een deugd die ons niet werd bijgebracht. We moesten en zouden het beter krijgen dan vader zelf, die zijn jonge jaren met een gebroken ruggetje op bed doorgebracht had en die het van daaruit toch nog tot sigarenwinkelier in de Amsterdamse Pijp had gebracht.

Hij had verstand van tabak. Vele avonden gaf hij tabakszaaklustige jongeren bijles ter voorbereiding op hun vakexamen, zodat de woorden dekblad en omblad ons vertrouwd in de oren waren gaan klinken. Ook kenden wij het verschil tussen een corona, een havanna en een bolknak. In zijn winkeltje verkocht vader zijn eigen merk sigaren onder de ver-

zamelnaam 'Poes van Westerloo'. De daarvoor benodigde tabakken kocht hij op de beurs, de bandjes kwamen met duizendtallen tegelijk van een drukker.

Wij jongens hadden er knap last van. Als een vriendje ons nodig had riep hij 'Poes' en dan werden wij geacht op te kijken. Waarom die sigaren Poes heetten is ons nooit duidelijk geworden. Als we vader daarnaar vroegen zei hij: 'Omdat de mensen zich dan af gaan vragen waarom mijn sigaren Poes heten.' Dat vond hij commercieel. Een Hongaarse kunstenaar had het beeldmerk ontworpen waarop een kat duchtig aan een forse tabakspijp trok.

Voor de jongens was het leven in dat gezin bepaald stimulerend. Voor het enige meisje allesbehalve. De jongens kletsten elkaar en hun ouders de oren van het hoofd. Om sterke verhalen zat geen van ons verlegen, die hoorden we onophoudelijk van onze ooms die voortdurend over de vloer kwamen. Terwijl wij pochten en met woorden vochten zat onze zus stilletjes in een hoekje een boek te lezen of in haar haar te frunniken. Het was alsof ze haar best deed om er wel en tegelijk ook niet te zijn.

Voor haar hadden mijn vader en mijn moeder niet veel aandacht. Ze moet zich in de drukte van dat gezin eenzaam gevoeld hebben. Zijn jongens

nam vader mee naar het voetballen van dws of Ajax of Blauw-Wit. Wij kregen fietsen met blokken om door de stad te crossen. We mochten alles. We deden alles. Altijd namen we vriendjes mee naar huis, die altijd mochten blijven mee-eten.

Het enige meisje, moet ik achteraf constateren, kwam in dat gezin emotioneel te kort. Ik vermoed dat mijn moeder te veel van haar eigen nare jeugd-ervaringen in het kind herkende om op een eenvoudige manier vertrouwelijk met haar te worden. En mijn vader voelde zich te zeer verknocht aan de roomse normen van die tijd om zich erg druk te maken over de toekomst van een dochter.

Onze zus heette Tineke. Ze leefde in hetzelfde huis als wij. Maar ze leefde nog veel meer in haar eigen wereld, die ze voor ons en voor haar ouders gesloten hield.

Tineke kon ook niet erg goed leren. Tenminste, dat werd verondersteld. De oudste jongens gingen naar de hbs of naar het gymnasium. Voor Tineke was de mulo goed genoeg. Daar haalde ze met zoveel glans het eindexamen dat ze het met een hogere opleiding ook wel gered zou hebben. Dat was het Amsterdam van de jaren vijftig. Wat had het voor zin een meisje door te laten leren als ze toch geen ander doel in het leven had dan een man te trouwen, kinderen te krijgen, sokken te stoppen, aardappelen gaar te ko-

ken en knopen aan broeken te zetten? Getrouwde vrouwen werden tot eind jaren vijftig als handelingsonbekwaam beschouwd. De jonge meiden van nu kunnen zich dat niet meer voorstellen, maar in die dagen verloor mijn schoonzus, om maar een voorbeeld te noemen, haar baan als kleuterleidster op het moment dat ze met mijn oudste broer in het huwelijk trad. Ook voor Tineke stond de opvoeding geheel en al in het teken van haar latere en hopelijk niet al te late huwelijk.

Ze was het zich misschien niet volledig bewust in die tijd, maar ze moet ook toen al gevoeld hebben: ik doe er minder toe. Ik ben meisje, ik word vrouw, voor mij is een carrière niet belangrijk. Ik moet kinderen krijgen, als het even kan een hoop. Ik moet niet zelf gelukkig worden. Ik moet een man gelukkig maken.

Ik geloof wel dat mijn ouders ook van haar gehouden hebben. Maar ik denk niet dat ze er veel idee van hadden hoe ze hun dochter het gevoel konden geven dat zij er ook toe deed. Ze versterkten haar zwak ontwikkelde gevoel van eigenwaarde eerder dan dat ze haar iets van zelfbewustheid bijbrachten. Het gevoel tekort te schieten heeft Tineke een leven lang met zich meegedragen.

Van haar moeder leerde ze nooit precies te vertellen wat ze dacht en wat haar bezighield. Ze moest

als het ware leven alsof ze deel uitmaakte van een ondergrondse. Dat deed moeder ook. Van vader moesten zij en haar dochter hun kleren kopen in wat ze een ‘oudewijvenzaak’ om de hoek vonden. De eigenaar daarvan betrok immers zijn rookwaar in de winkel van mijn vader. En dus gingen ze stiekem naar de modernere zaak van Voss, die wel leuke rokjes en bloesjes verkocht. ‘Niet tegen pappa zeggen hoor!’ leerde haar moeder haar. Ooit gingen ze samen op stap en trakteerde mijn moeder haar op een ijsje. Dat was niet bijzonder. Bijzonder was dat het op Goede Vrijdag gebeurde, een dag die ze geacht werden op water en onbesmeerd brood door te brengen.

‘Niet tegen pappa zeggen hoor!’

Die les is Tineke nooit vergeten. In haar eigen huwelijk stal ze uit de winkel van haar man de centen bij elkaar die ze voor haar gezin nodig had.

Mijn hemel, wat waren we rooms. En katholiek. En braaf. Zonder onze intens roomse achtergrond zou het nooit zover zijn gekomen. Ik durf te beweren dat het ontzag van mijn vader voor priesters de bron is van alles wat er later met Tineke is gebeurd. De moslims die na ons in de buurt kwamen wonen waar wij onze jeugd doorbrachten, aanbidden een andere God dan die van ons, dat staat vast. In het sigarenwinkeltje van mijn vader zit nu Hayram

Halal, een gelovige Turkse shoarmatent. Maar verder vermoed ik dat de normen en waarden in het toenmalige Amsterdamse katholieke milieu niet zo heel veel anders waren dan de normen en waarden die je tegenwoordig onder moslims aantreft. Ook zij geloven er vast in dat ze hun gebeden tot de enige ware Heer zenden. Ook zij leven, net als wij toen, onder een strikt regiem van een aan regels gebonden gedragscode die voorschrijft hoe vaak je op de knieën moet en hoeveel je aan de armen moet geven om een kansje op het hiernamaals te maken. Ook zij gaan gebukt onder een preutsheid rond het lichamelijke die de vijand is van een ontspannen lustbeleving.

We waren katholieker dan katholiek. Gek genoeg pikten zijn doorgaans linkse klanten dat van mijn vader. Ze stoorden zich er niet aan dat hij op roomse feestdagen de geel-witte vlag van het Vaticaan aan ons balkon hing. En dat hij op verkiezingsavond de voor zijn winkeltje samengestroomde socialisten – we spreken van het pretelevisietijdperk – tegen zich in het harnas joeg door elke stemwinst voor zijn Katholieke Volkspartij via een microfoon hartstochtelijk toe te juichen, terwijl hij achteloos voorbijging aan plaatsen waar de PvdA de grootste partij was geworden. Als Schin op Geul onverwacht slecht op de roomsen gestemd had kregen wij, zijn jon-

gens die de uitslagen met krijt op grote borden schreven, opdracht om die gemeente over te slaan.

Zijn grootste vreugde was het om in de kerk vol vuur met de liederen mee te zingen, zelfs al lukte het hem niet om wijs te houden. Vooral als die liederen iets heel triomfantelijks hadden en over de massale aanhang voor de Paus van Rome gingen. Het mooiste vond hij het om uit volle valse borst ‘Uit de landen en de steden, zijn de duizenden getreden, Jezus voor Uw aangezicht’ te zingen. Dan zag hij die duizenden voor zich en dan voelde hij zich een met hen.

Om zeven uur 's ochtends deed hij zijn winkel deur van het slot. Voor het zover was ging hij, elke dag weer, trouw naar de kerk, een paar straten verderop. Er waren dagen bij dat hij de koster uit zijn bed belde omdat die zich verslapen had en vergeten was de klokken te luiden en de kerkdeur open te doen. Daar ontving hij, nog voor de eerste mis begon, de heilige communie. Dan deed hij zijn ogen stijf dicht en zei hij onhoorbaar zijn gebeden en dan wandelde hij gesterkt terug naar huis, naar zijn winkel.

Mensen die niet rooms waren vreesden in die tijd dat de katholieken, die in hun ogen maar aanfokten, in Nederland binnen niet al te lange tijd de meerderheid zouden vormen. En inderdaad, bijna alle gezinnen waarmee onze ouders omgingen had-

den een royaal kindertal. Mijn boezemvriendje van toen, die we vanwege zijn rare gang ‘horreltje’ noemden, had als moeder een weduwe die met een weduwnaar hertrouwde. De moeder bracht elf kinderen in en de weduwnaar dertien. Horreltje ging er prat op dat hij neefjes van zijn leeftijd had die oom tegen hem moesten zeggen.

In al die enorme gezinnen stonden de meisjes flink wat treden lager in aanzien dan de jongens. Bij hen ging het erom dat ze een goede huwelijkskandidaat zouden worden. De jongens werden geacht later het verantwoordelijke werk te gaan doen. Misschien zelfs wel in de Katholieke Volkspartij.

Ik vermoed dat mijn vader als volwassen winkelier weinig last gehad heeft van de bochel die hij tussen zijn schouders met zich meedroeg. Zijn klanten vonden hem een merkwaardig type, dat niet zichtbaar gebukt ging onder zijn last. Ze kwamen graag in zijn winkel om daar de sigaar op te roken die ze van hun vrouw en vanwege de gordijnen niet thuis in de brand mochten steken. Dan praatte hij en dan praatten zij gedreven over de politiek – in die hartstocht, hoe verschillend ook, vonden ze elkaar.

Ik was de eerste van ons kinderen die met pater Frits kennismaakte. Ik zat in de derde klas van de katholieke lagere school. De broeder van die klas,

broeder Honorius, die we, omdat hij zo klein, bol-rond en dik was ‘appeltje’ noemden, vroeg mij of ik misdienaar wilde worden in het broederhuis. Heel veel later pas kreeg ik de gelegenheid om een andere broeder te vragen waarom ze mij daarvoor uitgezocht hadden. Nou ja, ze keken natuurlijk of zo’n jongen uit een beetje goed rooms milieu kwam. En of hij braaf was. En of hij slim genoeg was om de Latijnse misgebeden in zijn hoofd te stampen.

Zo werd ik de misdienaar van pater Frits.

Hij was pater en mocht dus de mis opdragen, wat de broeders, ook celibataire mannen maar van een lagere wijding, niet mochten. Elke ochtend om kwart voor zeven las hij voor hen de misgebeden en dan zaten de broeders, onder wie mijn onderwijzers, in de kapel stil te bidden of luid te zingen dat ze ‘hun schone dagen’ hadden ‘verroekloosd en verdaan’, maar dat zij bij Maria kwamen klagen, ‘bij-ij u voortaan’. En dan moest ik met de bel tinkelen of met het wierookvat zwaaien.

Veel herinnering heb ik niet aan die eerste misdiendagen. Ik weet nog wel dat ik het begin van de mis altijd vreemd vond. Dan moesten pater Frits en ik op onze knieën voor het altaar gaan liggen en dan zei hij, in het Latijn, dat hij van plan was om ‘op te gaan naar het altaar Gods’. En dan moest ik, ook in het Latijn, antwoorden: ‘Ad deum qui laetificat juventutem meam’, ofwel, ‘Naar God die mijn jeugd verblijdt’.

Ik vond helemaal niet dat God mijn jeugd verblijdde. De broeders lieten in de klas geen gelegenheid voorbijgaan om ons op onze zondigheid te wijzen en op de wrede straf daarvoor, later in de hel. Maar het klonk plechtig en als ik de Latijnse spreuken opdreunde kon ik geloven dat ik het geloofde.

Later leerde ik pater Frits beter kennen. Hij studeerde Engels aan de universiteit van Amsterdam, want zijn orde had hem voorbestemd om, tegen zijn zin, leraar te worden aan een van hun scholen.

Die studie Engels interesseerde mij toen niet en hem eigenlijk ook niet.

Maar hij was ook wat we tegenwoordig zouden noemen: een bevlogen jeugdwerker. Op een dag vertelde hij dat hij een vereniging opgericht had die de 'JeugdKruistocht' heette, afgekort tot JK. Hij vroeg of ik lid wilde worden. 'Ik wel, pater.' De JK had afdelingen in Breda en in Losser en in Groenlo en in Lichtenvoorde en in Lieveelde en in Raalte – overal waar katholieken in de meerderheid waren. Eens in het jaar hield die JK een kamp bij het klooster van de Maristen in Lieveelde. Daar werd gevoetbald, hardgelopen, geracefietst en wat al niet aan sport gedaan. Ik hield in die tijd heel veel van voetballen, hardlopen en racefietsen. De contributie bedroeg één gulden vijftig per jaar.

Ik was net van de lagere school af toen pater Frits

en ik op een zaterdagmiddag te Amsterdam samen op de fiets stapten om naar Groenlo en Lieveelde te rijden. Ter hoogte van Bussum vroeg de pater of ik hem geen pater meer wilde noemen maar Frits. Ik zei dat ik dat niet wilde. Een pater was in mijn ogen geen persoon die je bij zijn voornaam noemde. Ik was toen twaalf jaar, hij eenendertig.

We reden door tot Hoevelaken, waar we zouden proberen ergens in het hooi te slapen. Bij katholieken kon het vinden van onderdak geen probleem zijn. Dat was het ook niet. Vlak voor het slapengaan vroeg hij terloops of ik mijn onderbroek uit wilde doen. Ik zei opnieuw dat ik dat niet wilde. Dat had ik ook niet gewild als hij geen pater geweest was. Even later sliepen we. In de verte onweerde het.

De volgende dag traptten we in één ruk door naar de Achterhoek. In Groenlo stonden ze uit Losser en uit Raalte en uit Breda en uit Lichtenvoorde klaar om ons te ontvangen. Ik haalde trots de oranje vlag uit mijn fietstas, waarop ik met uitgelopen witte kalkletters het woord 'Amsterdam' had geschilderd. Vanaf dat moment had de JeugdKruistocht officieel ook een afdeling Amsterdam, waarvan ik toen nog het enige lid was.

Daarna fietsten we met zijn allen door naar Lieveelde, waar we in een boerderij naast het Maristenklooster te ruste werden gelegd.

Denk niet dat het eenvoudig was om de oude pater in Duitsland over Tineke aan de praat te krijgen. Ik was al een paar keer bij hem op bezoek geweest voor ik ter zake kwam. De vierde keer, op een zonnige dag in het voorjaar, reed ik naar hem toe met in mijn tas een brief die Tineke aan hem geschreven had. We zaten buiten aan zijn tuintafel en hij las de brief in stilte.

‘Lieve Gerard,’ stond erboven. ‘Je vroeg me de avond terug te halen waarop alles uitkwam wat ik de jaren daarvoor met Frits had beleefd. Ik kan je niet beloven dat er veel in mijn herinnering terug zal komen, maar ik doe mijn best. Dat rottige geheugen van mij heeft veel gebeurtenissen van vroeger gewoon uitgewist.

Daar gaan we.

Ik lig te slapen in het kleine kamertje om de hoek van de achterkamer als ik ernstig gepraat hoor en even later uit mijn bed word gehaald. Er zitten drie mannen, priesters denk ik, aan tafel met mijn ouders te praten. Dan word ik uitgehoord over Frits en ik begin erg te huilen en vertel gedetailleerd wat er gebeurd is en hoeveel ik van hem houd. Ik weet echt niet meer woordelijk wat er besproken is, ik weet alleen nog dat ik vreselijk van streek was, ook omdat ik mijn eigen graf groef en dat niet tegen kon houden.

Ik kan mij niet herinneren dat mijn ouders iets

deden om mij te helpen. Ze waren volledig op de hand van de priesters. Uiteindelijk had ik me ook niet zo best gedragen en had ik jaren stiekem erotische spelletjes gespeeld met een priester. Ze waren denk ik zeer teleurgesteld en woedend op de dochter die ze niet in de hand konden houden.

Na afloop van dit gesprek, waarvan ik me dus wel de strekking kan herinneren, weet ik nog de wanhoop en de tranen toen ik weer in bed was beland. In de ochtend heb ik geprobeerd contact te maken met Frits, maar dat is niet gelukt. Ik heb altijd aangenomen dat hij weggewerkt is, maar het kan natuurlijk ook zo zijn dat ik niet meer doorverbonden werd in dat broederklooster. Ook op straat, waar we elkaar daarvoor wel tegenkwamen, heb ik hem niet meer gezien. Hij heeft mij toen niet opgezocht. Ik heb heel wat gehuild en op straat gezworven. Het voelde alsof ik geen huis meer had. Mijn ouders waren woedend en mijn vriend was weg.

Lieve Gerard, ik zou je zo graag willen helpen, maar ik denk dat ik bijna onder hypnose zou moeten om het me goed te herinneren. Sterkte met je boek. Liefs en een kus van Tineke.'

Als pater Frits de brief gelezen heeft is het geruime tijd stil. Hij mompelt dat het niet waar kan zijn en dat het zo niet gegaan is en dat hij het, als hij het zo leest, een drama vindt. Maar dat hij het zich zo niet herinnert.